



**Spółeczny Komitet  
wspierania budowy miejsca pamięci  
zamordowanych Żydów Europy t.z.**

[www.holocaust-denkmal-berlin.de](http://www.holocaust-denkmal-berlin.de)  
[info@holocaust-denkmal-berlin.de](mailto:info@holocaust-denkmal-berlin.de)

*„Nasza godność wymaga widzialnego  
znaku pamięci zamordowanych Żydów”  
(Willy Brandt)*

## **Historia utworzenia miejsca pamięci w Berlinie zamordowanych Żydów Europy i Spółecznego Komitetu jego budowy**

### Rezolucja Niemieckiego Bundestagu (Parlamentu) z dnia 25 czerwca 1999 roku

- 1.1 Republika Federalna Niemiec utworzy w Berlinie miejsce pamięci ku czci zamordowanych Żydów Europy.
- 1.2 Utworzeniem tego miejsca pamięci pragniemy:
  - uczcić ofiary zamordowanych Żydów,
  - zachować w żywej pamięci niewyobrażalne wydarzenia z niemieckiej historii,
  - ostrzegać przyszłe pokolenia, by nigdy nikt nie łamał praw człowieka, by były chronione zasady demokratycznego państwa oraz równość obywateli wobec prawa i by się sprzeciwiać wszelkim rodzajom dyktatury i przemocy.
- 1.3 Pomnik ma się stać centralnym miejscem pamięci i przestrogi wraz z innymi miejscami i instytucjami w Berlinie i poza jego granicami. Pomnik ten nie ma na celu zastąpienia innych autentycznych miejsc terroru.
- 1.4 Pomnik zostanie wzniesiony na wcześniej wybranym na ten cel miejscu w centrum Berlina przy (skwerze) In den Ministergärten.
- 1.5 Republika Federalna Niemiec jest zobowiązana do godnego uczczenia także innych ofiar reżimu narodowego socjalizmu.

2. Projekt składający się rozlokowanych na jednej dużej przestrzeni brył pamiątkowych Petera Eisenmana (Eisenman II) jest w trakcie realizacji. Częścią składową pomnika będzie uzupełniające go miejsce informacji na temat ofiar oraz innych autentycznych miejsc pamięci.
3. Postanawia się założyć fundację prawa publicznego, do której należeć mają: Przedstawiciele Niemieckiego Bundestagu, Rządu Federalnego, kraju związkowego miasta Berlina i Społecznego Komitetu budowy pomnika pamięci zamordowanych Żydów Europy. W gremiach zasiadać powinni przedstawiciele innych miejsc pamięci, Centralnej Rady Żydów w Niemczech oraz reprezentanci ze strony grup ofiar oraz eksperci. Fundacja realizuje odnośne uchwały Niemieckiego Bundestagu i przyczynia się do tego, by pamięć wszystkich ofiar nazizmu została godnie upamiętniona i odpowiednio uwzględniona.

**Najważniejszy pomnik w Niemczech zawdzięcza swoją realizację inicjatywie obywatelskiej. Wielka ilość betonowych brył ma przybliżyć zwiedzającym bezmiar czynów okrucieństwa.**

**Pomieszczenie nazwisk: człowiek zwiedzający to miejsce potrzebowałby 6 lat, 7 miesięcy i 27 dni, by wysłuchać odczytywanie nazwisk wszystkich ofiar.**

Inicjatywa obywatelska po raz pierwszy zaproponowała późnym latem 1988 roku utworzenie centralnego miejsca pamięci zamordowanych Żydów Europy w Berlinie. Założycielami późniejszego „Społecznego Komitetu budowy miejsca pamięci zamordowanych Żydów Europy” byli: dziennikarka Lea Rosh oraz historyk Eberhard Jäckel. Pomnik od samego początku był pomyślany jako miejsce pamięci. Chodzi i to, by w kraju sprawców przypominano o ich straszliwych zbrodniach oraz upamiętniano zamordowanych Żydów Europy.

## Kontakt

Förderkreis Denkmal für die ermordeten Juden Europas e.V.

Trautenaustraße 14

10318 Berlin

Telefon: +49-30-28 04 59-60

Fax: +49-30-28 04 59-63

[info@holocaust-denkmal-berlin.de](mailto:info@holocaust-denkmal-berlin.de)

## Chronologia

### Styczeń 1989

W sierpniu 1988r. publicystka pani Lea Rosh zaproponowała w trakcie dyskusji panelowej utworzenie na terenie byłej siedziby gestapo w Berlińskiej dzielnicy Kreuzberg „Miejsca pamięci jako widocznego znaku przyznawania się do zbrodni”. W styczniu 1989r. Lea Rosh publikuje razem z historykiem Eberhardem Jäcklem pierwszy apel inicjatywy obywatelskiej pt.: „Perspektywa Berlina” na rzecz utworzenia miejsca pamięci zamordowanych Żydów Europy. Willy Brandt jako pierwszy składa swój podpis pod ten apel.

### Luty 1990

Po upadku muru berlińskiego wywodzący się z inicjatywy obywatelskiej „Spółeczny Komitet budowy miejsca pamięci zamordowanych Żydów Europy” proponuje jako nowe miejsce lokalizacji pomnika teren na północ od byłej siedziby kanclerza Rzeszy przy byłych Ministergärten (ogrody ministerialne).

### Kwiecień 1992

Rząd Federalny na czele z kanclerzem Helmutem Kohlem popiera inicjatywę utworzenia miejsca pamięci i wyraża gotowość oddania do dyspozycji części terenu przy Ministergärten.

### Wiosna 1995

Administracja zarządu miasta Berlina do spraw Budownictwa i spraw Mieszkaniowych ogłasza publiczny konkurs artystyczny, do którego wpływa 528 prac.

### Listopad 1997

Komisja jurorów rekomenduje prace Petera Eisenmana/Richarda Serra (Nowy Jork) i Gesiny Weinmiller (Berlin). Inicjatorzy konkursu akceptują tę rekomendację i jako uzupełnienie proponują projekty Jochena Gerza (Paryż) i Daniela Libeskinda (Berlin).

### **Styczeń/luty 1998**

W trakcie publicznej debaty na temat projektów i wystawionych makiet jako faworyt wyłania się projekt Eisenmana/Serra. Na propozycję kanclerza Helmuta Kohla ich projekt zostaje zmodyfikowany.

### **Lato 1988**

Zmieniony projekt („Eisenman II”) zostaje zaprezentowany przez Petera Eisenmana. Rzeźbiarz Richard Serra po dokonanej przez Helmuta Kohla modyfikacji wycofuje się z prac projektowych. Z uwagi na rozpoczynającą się kampanię wyborczą nie podejmuje się dalszych decyzji w sprawie budowy pomnika.

### **Październik 1998**

Nowo wybrana rząd federalny SPD i Zieloni pod przewodnictwem kanclerza Gerharda Schrödera uchwała w porozumieniu koalicyjnym, że sprawę pomnika należy poddać pod głosowanie Niemieckiego Bundestagu.

### **Grudzień 1998/styczeń 1999**

Nowy sekretarz stanu do spraw Kultury i Mediów, Michael Naumann proponuje zamiast pomnika utworzyć bibliotekę oraz centrum naukowe pod nazwą „Dom pamięci”. Razem z architektem Peterem Eisenmanem przedstawiają kolejny zmodyfikowany model projektu („Eisenman III”). Nie uzyskuje on jednak aprobaty.

### **25 czerwca 1999**

Po szeregu wysłuchaniach i wystawach Niemiecki Bundestag po wielogodzinnej debacie uchwała ogromną większością głosów utworzenie „Pomnika pamięci zamordowanych Żydów” według projektu pola brył Petera Eisenmana („Eisenman II”) z lokalizacją na przewidzianym w tym celu miejscu. Projekt ma być uzupełniony punktem informacyjnym. W celu realizacji uchwały Bundestagu powołana zostaje odpowiednia fundacja.

### **27 stycznia 2000**

Na terenie przyszłego pomnika w sposób symboliczny rozpoczyna się jego budowa.

### Marzec 2000

Kuratorium nowo powstałej „Fundacji na rzecz budowy pomnika pamięci zamordowanych Żydów Europy” wybiera pod przewodnictwem prezydenta Bundestagu Wolfganga Thierse panię Sibyllę Quack jako dyrektora zarządzającego tej fundacji. Równocześnie powstaje grupa robocza rekrutująca się z członków kuratorium, której zadaniem jest wypracowanie koncepcji o funkcjonowaniu miejsca informacji (do członków należą: prof. dr Eberhard Jäckel, dr Andreas Nachama, prof. dr Reinhard Rürup, oraz dyrektor zarządzający dr Sibylle Quack).

### Mai 2000

Kuratorium zleca architektowi Peterowi Eisenmanowi opracowanie projektu dla punktu informacyjnego, który zaplanowany jest w podziemiach pomnika

### Listopad 2000

Niemiecki Bundestag opierając się na szacunkowych obliczeniach wyasygnowuje kwotę 28,6 milionów Euro na cele budowy pomnika według projektu Petera Eisenmana (pole brył, punkt informacyjny, wstępne wyposażenie).

### Styczeń 2001

W wyniku rozpisanego ograniczonego konkursu fundacja zleca architektce wnętrz pani Dagmarze von Wilcken z Berlina opracowanie koncepcji funkcjonowania punktu informacyjnego.

### Listopad 2001

Fundacja organizuje międzynarodowe sympozjum na temat pomnika i punktu informacyjnego dla historyków, pedagogów muzealnictwa, historyków sztuki i teoretyków architektury.

### Kwiecień 2003

Na wiosnę roku 2003 rozpoczyna się faktyczna budowa pomnika.

### 12 lipca 2004

Po rozmieszczeniu połowy z przewidzianych łącznie 2.711 brył odbywa się w obecności architekta uroczystość ustawienia więźby.

### 10 maja 2005

Uroczyste otwarcie pomnika z udziałem 1.200 honorowych gości z kraju i zagranicy. Wydarzenie jest transmitowane przez wszystkie krajowe stacje telewizyjne.

### 12 maja 2005

Przekazanie pomnika szerokiej publiczności; do końca roku 2005 przybyło ok. 350.000 osób do punktu informacyjnego.

### Mai 2006

Z okazji pierwszej rocznicy udostępniania pomnika publiczności fundacja ogłasza pierwszy pozytywny bilans: szacunkowo 3,5 milionów ludzi zwiedziło pole brył, a ponad 500.000 obejrzało punkt informacyjny.

### 13 września 2006

Pani Lea Rosh za zasługi w okół jej inicjatywy na rzecz „Pomnika ku czci zamordowanych Żydów Europy” odznaczona zostaje Federalnym Krzyżem Zasługi ze wstęgą.

### 3 maja 2007

Monument holocaustu otrzymuje renomowany „Honor Award for Architecture” American Institute of Architects (AIA). Nagroda ta zaliczana jest na świecie do najzaszczytniejszych wyróżnień w dziedzinie architektury.

## Droga do pomnika

### **Adres:**

Holocaust-Denkmal der ermordeten Juden Europas  
Cora-Berliner-Str. 1  
D-10117 Berlin

### **Informacja i zamawianie zwiedzań**

Pon.-Piąt. godz. 10 – 16

Tel.: 030-28 04 59 -61/60

Fax: 030-28 04 59 – 63

[www.holocaust-denkmal-berlin.de](http://www.holocaust-denkmal-berlin.de)

### **Godziny otwarcia punktu informacyjnego w podziemiach pomnika**

Kwiecień - wrzesień: godz. 10 – 20

Ostatnie wejście: godz. 19.15

Październik – marzec: godz. 10 – 19

Ostatnie wejście: godz. 18.15

W poniedziałki nieczynne.

### **Komunikacja**

Autobusy nr. 100, 123, 148, 200, M41, TXL

Stacje S-Bahn Unter den Linden, Potsdamer Platz

Metro U-Bahn Potsdamer Platz oraz Mohrenstrasse

### **Zwiedzanie z przewodnikiem:**

Sobota-niedziela godz. 11 i 14 (w języku niemieckim)

Sobota godz. 16 (w języku angielskim)

Zbiórka przy windzie na rogu ulic Cora – Berliner/Hannah – Arendtstr.

Bilety: 3,00 € normalny, 1,50 € ulgowy

### **Oprowadzanie przez przedstawicieli Społecznego Komitetu**

Specjalne zwiedzanie za pomocą członków Komitetu Społecznego  
w języku niemieckim i angielskim

Zapytania/zgłoszenia kierować należy do pani Christl Benchea:

Tel.: 0049-30-28 04 59 60

Fax: 0049-30- 28 04 59 62

e-mail: [info@holocaust-denkmal-berlin.de](mailto:info@holocaust-denkmal-berlin.de)



## Społeczny Komitet wspierania budowy pomnika musi działać dalej i zbierać środki:

Republika Federalna finansowała utworzenie miejsca pamięci oraz punktu informacyjnego.

Sam pomnik, a w szczególności „**Pomieszczenie nazwisk**” w podziemiach nie jest jeszcze ukończone. Z chwilą otwarcia miejsca pamięci wstępnie zostało na razie opisanych tylko 800 ludzkich losów z ogromnej liczby 3,2 milionów nazwisk przekazanych przez Yad Vashem w Jerozolimie. Od tamtego czasu Społeczny Komitet angażuje się na rzecz zaprezentowania kolejnych losów zamordowanych Żydów.

W „**Pomieszczeniu nazwisk**” dotychczas opracowano w języku niemieckim i angielskim 3.806 nazwisk z podaniem daty urodzenia i śmierci osób zamordowanych oraz opisem ich losów. Kolejne 5.100 nazwisk jest już ustalonych, które w niedługim czasie także zostaną ujawnione. Społeczny Komitet pragnie jednak we współpracy z fundacją opracować i przedstawić **możliwie wszystkie nazwiska osób wraz z opisem ich losów**.

To zadanie jest tylko do wykonania poprzez **dalsze wsparcie finansowe**. Kompleksowe prace nad ustaleniem każdego pojedynczego losu wraz z opracowaniem technicznym kosztuje średnio po 60.- €.

## Sprawy aktualne i głosy prasy

### „Z przemówienia pani kanclerz federalnej Angeli Merkel w Knessecie dnia 18 marca 2008r.”

„(...) Jestem głęboko o tym przekonana: Jedynie za sprawą przyznawania się Niemiec do nieustannej odpowiedzialności za moralną katastrofę, która miała miejsce w niemieckiej historii, będziemy w stanie przyszłości nadać ludzkiego wizerunku.

(...) W jaki sposób przykładowo reagujemy konkretnie na fakt, jeżeli ktoś relatywizuje bestialskie czyny nazistów? Na to możliwa jest tylko jedna odpowiedź:

Każdej takiej próbie należy się już w zarodku stanowczo przeciwstawiać. Antysemityzm, rasizm i wrogość wobec obcokrajowców już nigdy ani w Niemczech ani w Europie nie mogą mieć miejsca. Bo inaczej zagrażałoby to egzystencji nie tylko naszego

niemieckiego ale i europejskiego społeczeństwa i podważałoby demokratyczne struktury naszych krajów.

(...) Podobnie rzecz się ma na wypadek, gdybyśmy chcieli wymazać z pamięci sprawę, w jaki sposób będziemy przypominać o Shoa, gdy żyjących świadków tej gehenny już nie będzie. Jest prawdą bezsprzeczną: miejsca pamięci, takie jak pomnik holocaustu w Berlinie lub w Yad Vashem są ważne. Są nam potrzebne, by nie zapominać. Ale prawdą jest także, że takie miejsca to nie wszystko na okoliczność, jeżeli wspomnienia staną się historią. Pamiętanie coraz to od nowa musi stanąć do egzaminu. Ze wspomnień muszą wyrastać słowa, a słowa muszą obrócić się w czyny (...)"

### **Sponsoring projektów/ Charity Dinner**

W roku 2008 Spółeczny Komitet budowy pomnika już po raz trzeci zaprosił szereg ważnych osobistości na na tzw. „Fundraising Dinner” (sponsoring dinner) do hotelu Adlon w pobliżu miejsca pamięci.

Gospodarzami wraz z Komitetem byli: przewodniczący Bundestagu, pan prof. dr Norbert Lammert oraz Pełnomocnik Rządu Federalnego do spraw Kultury i Mediów, pan Bernd Neumann. W roku 2006 z tej okazji uroczyste okolicznościowe przemówienie wygłosił były kanclerz **Helmut Kohl**, w roku 2007 przemawiającym był były długoletni Ambasador Izraela w Niemczech, pan **Avi Primor**, a ostatnio w roku 2008 pani kanclerz **Angela Merkel**.

**Zebrane przy tej okazji niezbędne fundusze w całości są przekazywane na rzecz realizacji zadań „Pomieszczenia Nazwisk”.**

### **Z wystąpienia pani kanclerz Angeli Merkel w hotelu Adlon dnia 23 września 2008 roku:**

„... Popęłnione przez narodowy socjalizm mordestwo w imieniu Niemiec na sześciu milionach Żydów spowodowało nieopisane cierpienia narodu Żydowskiego, Europy i całego świata. Tylko połowa tych.... ofiar jest znanych imiennie. O pozostałych wiemy bardzo mało albo nic. Ich zagłada była kompleksowa, do tego stopnia niewyobrażalna, iż trudno jest o tym mówić. Jest to tym bardziej niewyobrażalne, gdyż każdy z nas doskonale wie, że poruszają nas przede wszystkim osobiste losy i biografie ludzi, za sprawą których i po wielu dziesięcioleciach od tamtych wydarzeń przed naszymi oczami staje zgroza, z której wyłaniają się twarze i nazwiska.

Osobiste losy ludzi jak przykładowo ten młodej, dopiero zwnastoletniej Judith Wiszniatskiej, która dnia 31 lipca 1942 roku pod list swej matki Salty do jej ojca dodała od siebie zdanaie, cytując: „Drogi Tato! Zanim umrę żegnam się z Tobą. Tak bardzo byśmy chcieli żyć, ale nie dają nam. Zginiemy.” Koniec cytatu.

Dokument ten został znaleziony przez radzieckiego żołnierza na terenach byłej Polski Wschodniej. Judith i jej matka zostały wtedy razem z ponad 1.900 dalszymi Żydami ofiarami jednej z wielu masowych egzekucji przeprowadzonych przez jednostki niemieckie w tej bezprzykładnej niszczycielskiej wojnie. Dzisiaj ten dokument jest przechowywany w punkcie informacyjnym w podziemiach pomnika z bryłami pamięci ku czci zamordowanych Żydów Europy.

Los Judith jest tylko jednym z wielu tysięcy, o którym posłuchać można w pomieszczeniu nazwisk. Dziewczynka jest jedną z ok. 1,5 milionów dzieci, które stały się ofiarami Shoah. Za każdą liczbą kryje się konkretne nazwisko należące do konkretnego człowieka. A każdy z tych ludzi ma swoją niepowtarzalną historię, związaną z nadzieją, marzeniami, planami życiowymi i tęsknotami. Człowiek stał się ofiarą strasznej samowoli, przemocy i morderstw.

Moje szczególne podziękowanie kieruję pod adresem miejsca pamięci Yad Vashem, które udostępniło 3,5 miliony nazwisk naszemu pomnikowi pamięci i pomieszczeniu nazwisk. Nazwiska te przyczyniają się do tego, by nigdy nie zapomniano o tym, co się 75 lat temu wydarzyło.

Utworzeniem pomnika w Berlinie ku czci zamordowanych Żydów Europy państwo niemieckie w widoczny sposób oddaje hołd 6 milionom zamordowanych Żydów. Historyczna odpowiedzialność Niemiec za ofiary nazizmu wyraża się też w innych monumentach: pomniku upamiętniającym prześladowania przez nazistów ludzi o orientacji homoseksualnej, który w maju tego roku został udostępniony publiczności oraz pomniku będącym w trakcie realizacji dla zamordowanych Sinti i Romów...

Szanowni Państwo, wspomnianie ofiar holocaustu należy do podstaw naszego demokratycznego ustroju państwa. Zachowanie tej pamięci jest częścią racji stanu Republiki Federalnej Niemiec. Naszym obowiązkiem jest, by pamięć o zamordowanych Żydach – mężczyznach, kobietach i dzieciach nie poszła w zapomnienie....

Szczególnie wrzusa fakt, że tutaj w Berlinie doszły nowe nazwiska. Dlatego dziękuję wszystkim za wkład i wsparcie prosząc jednocześnie, byście Państwo to dzieło kontynuowali i upowszechniali, aby z tego powstał jeszcze większy ruch popierający tę inicjatywę celem uświadamiania nam i przyszłym pokoleniom, jakie cierpienia i bezprawia miały miejsce...”

## Często zadawane pytania

Pytania i odpowiedzi.

### **Dlaczego pomnik poświęcony jest „tylko” zamordowanym Żydom?**

(...) Mord dokonany na europejskich Żydach jest jedyny w swoim rodzaju. Nigdy wcześniej żadne inne państwo nie uchwaliło, że określona grupa ludzi, którzy byli Żydami, należy możliwie całkowicie zgładzić, niezależnie od tego, czy chodziło o ludzi starszych, kobiety, dzieci czy niemowlęta. W tym celu państwo deportowało ich do specjalnie przygotowanych miejsc zagłady.

Wymordowanie Żydów należało do ścisłego programu nauki narodowego socjalizmu i było hasłem przewodnim Hitlera... Uzasadnienie historyczne było bezprzykładne i uchodziło za centralne zadanie reżimu. Z tego też powodu usprawiedliwiony jest ten specjalny pomnik. Do tego doszły względy praktyczne. Pomnik ogólny z inskrypcją „Ofiarom Narodowego Socjalizmu” istnieje już od roku 1953 (przy Steinplatz w Berlinie). W roku 1993 w miejscu pamięci „Neue Wache” przy ulicy Unter den Linden został poświęcony drugi pomnik, który także uwzględnia wszystkie ofiary przemocy...

Jeden pomnik nie wyklucza innych pomników. Ich liczba na terenie Niemiec i gdzie indziej jest duża, gdzie czci się zarówno zamordowanych Żydów jak i inne grupy ofiar, a tam gdzie ich jeszcze nie ma, tam mogą powstać. W Berlinie niebawem powstanie pomnik upamiętniający ofiary ludzi zamordowanych jako cyganie ze społeczności Sinti i Romów.

Pomnik ku czci prześladowanych ofiar o orientacji homoseksualnej i lesbijek już istnieje... O ile w Izraelu, kraju ofiar i ich potomków, istnieje już od roku 1953 miejsce pamięci Yad Vashem w Jerozolimie, to w kraju sprawców i ich potomków dotychczas nie było żadnego centralnego pomnika tego rodzaju. Wbrew często spotykanym opiniom pomnik ten nie czci tylko zamordowanych Żydów niemieckich, ale zamordowanych Żydów Europy. Ludzie często nie wiedzą, że przeważająca ich część, mianowicie ok. 98%, nie byli Niemcami.

Najbardziej popularny rodzaj pomników przedstawia pomnik nagrobny, który przypomina nam konkretnego zmarłego lub kilku zmarłych, przede wszystkim wtedy, gdy zginęli wspólnie. Wystarczy wspomnieć o pomnikach ku czci żołnierzy poległych na wojnie. Chodzi wówczas o groby na cmentarzach wojennych lub puste pomniki (kenotafy). Większość zamordowanych Żydów nie ma grobów. Pomnik w Berlinie jest również pewnego rodzaju kenotafem... Czasami słyszy się też argument, że pomnik dla (tylko) Żydów wyróżnia tę społeczność i pomniejsza rolę innych ofiar. Ale tutaj nie chodzi o jakąś hierarchię ofiar, lecz o hierarchię wydarzeń historycznych.

Wymordowanie Żydów Europy w tym znaczeniu wybija się na pierwsze miejsce w porównaniu z innymi zbrodniami nazistów, i dlatego Żydom należy się pomnik szczególny.

### **Dlaczego oprócz pomnika jest tam jeszcze „Miejsce Informacji”?**

Zarówno miejsce pamięci w formie pola z brył oraz „Miejsce Informacji” tworzą razem pomnik ku czci zamordowanych Żydów Europy. Nie są dla siebie konkurencją, lecz wzajemnym uzupełnieniem. Zaprojektowane przez architekta Eisenmana pole brył zamierza zachęcać do radykalnej debaty nad typowymi dotychczasowymi kształtami pomników i stara się „rozwinąć nową ideę wspominania”. „W tym pomniku – jak to sam Eisenman określa – „nie ma celu, nie ma końca, nie ma drogi do wewnątrz ani z niego na zewnątrz”.

„Miejsce Informacji” natomiast pragnie za pomocą informacji i dokumentacji przybliżyć zwiedzającym los Żydów. W czterech różnych pomieszczeniach podjęty zostaje temat od strony historycznej i osobistej. Pole brył wraz z „Miejscem Informacji” tworzą więc razem serce i głowę monumentu.

### **Dlaczego pomnik znalazł się akurat w centrum Berlina?**

Społeczny Komitet wspierania budowy pomnika bardzo zabiegał o teren w tym miejscu dzielnicy Tiergarten, bowiem dla największych zbrodni w niemieckiej historii trzeba było znaleźć centralne miejsce w sercu stolicy. Pomnik znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie do byłej siedziby urzędu kancelarii Rzeszy Hitlera... oraz wielu pozostałych centralnych urzędów nazistowskich. Lokalizacja jest więc z kilku względów symboliczna. Pomnik jest jednak też znakiem pojednania. A gdzie taki znak byłby bardziej na miejscu jak bezpośrednio przy byłym pasie śmierci, który podzielił Niemcy na Wschodnie i Zachodnie przez prawie 40 lat na dwie części?

### **Dlaczego Społeczny Komitet nadal zbiera fundusze, mimo że pomnik od roku 2005 jest już gotowy?**

Pomnik został wzniesiony ze środków budżetu federalnego. Celem jednak opracowania i zaprezentowania wszystkich 3,2 milionów nazwisk i losów poszczególnych ludzi, które otrzymaliśmy z izraelskiego ośrodka Yad Vashem jako od jedynej instytucji zagranicznej, potrzebne są dalsze środki, bo państwowe fundusze się już wyczerpały.

Społeczny Komitet pragnie – we współpracy z Fundacją – zabezpieczyć prezentację możliwie wszystkich nazwisk i losów ludzi. Fundusze, które dotychczas zostały zebrane, tworzą dobrą bazę, ale są dalece nie wystarczające.

Dlatego potrzebne są kolejne znaczne nakłady finansowe na przestrzeni najbliższych lat. Liczymy na intensywne zaangażowanie ze strony ludności.

**Prosimy o wsparcie tego ważnego przedsięwzięcia; można to uczynić za sprawą członkostwa w naszym Komitecie lub/oraz przez przekazy pieniężne.**

## Impressum

### **Förderkreis Denkmal für die ermordeten Juden Europas**

Trautenaustraße 14

10318 Berlin

Odpowiedzialna: Prof. Lea Rosh

Towarzystwo zarejestrowane pod nr. 10262B, Amtsgericht Berlin–Charlottenburg

Telefon: +49-30-28 04 59-60

Fax: +49-30-28 04 59-63

### **Konto sponsoringu w Berliner Volksbank eG**

BLZ: 100 90 00

Konto nr.: 54 56 40 80 03

Dla: Förderkreis

Hasło: Denkmal